

Lyubov Logush

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor of the Department of Private Law, National University of Kyiv Mohyla Academy

[*l.logush@ukma.edu.ua*](mailto:l.logush@ukma.edu.ua)

[*https://orcid.org/0000-0003-4753-1768*](https://orcid.org/0000-0003-4753-1768)

THE INTERNATIONAL AND NATIONAL INSTRUMENTS FOR THE CONFLICT-OF-LAWS REGULATION IN INTERNATIONAL CONTRACTS

Abstract

Background / Problem. Despite ongoing processes of unification and harmonization of national legal systems, as well as the significant contributions of the International Institute for the Unification of Private Law, the United Nations Commission on International Trade Law, and other international organizations, disputes concerning the determination of the law applicable to international contracts continue to arise.

Objective / Purpose. The article is devoted to examining the issues related to the application of modern conflict-of-law rules in international contracts in cases of divergent interpretation of their provisions.

Methodology. The international instruments for the conflict-of-law regulation in international contracts ensure predictability, reduce legal risks, and promote the private law unification, while a national legislation establishes the specific connecting factors to be applied within a given jurisdiction. The combination of international and national conflict-of-law instruments provides a comprehensive approach to the conflicts resolution in international contracts, but may also create legal uncertainty in cases of conflicting norms between them.

Findings / Results. The primary conflict-of-law principle governing the choice of law is the *lex voluntatis* principle. This principle grants the parties the freedom to choose the applicable law; however, such choice is subject to certain limitations. In particular, national legislation permits subordination of a contract to the norms of *lex mercatoria* or international treaties only indirectly, since legislation equates applicable law exclusively with national legal systems.

Conclusion / Significance. In judicial decisions where courts resolved the issue of choice of law, a consistent approach has been formed: in legal relations with a foreign element arising from a transaction in which the parties selected the law of a foreign state as applicable, both the content of the transaction and its interpretation are determined by the foreign law chosen by the parties under the principle of autonomy of will.

Keywords: international contracts, *lex voluntatis*, the conflict-of-laws regulation in international contracts, unification of the rules of law.

УДК 341.9:347.4

Логущ Любов Володимирівна

Кандидат юридичних наук, доцент кафедри приватного права

НаУКМА

l.logush@ukma.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-4753-1768>

МІЖНАРОДНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ІНСТРУМЕНТИ КОЛІЗІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ КОНТРАКТІВ

Стаття присвячена дослідженню проблем застосування сучасних колізійних норм у міжнародних контрактах у випадках неоднакового тлумачення положень міжнародних контрактів. Незважаючи на процеси уніфікації та гармонізації національних законодавств, а також визначні

добробки Інституту з уніфікації міжнародного приватного права, Комісії ООН з права міжнародної торгівлі, інших міжнародних організацій, продовжують виникати спірні питання вибору права, що підлягає застосуванню до міжнародного контракту. Міжнародні інструменти колізійного регулювання міжнародних контрактів забезпечують передбачуваність, зменшують правові ризики та сприяють уніфікації приватного права, тоді як національне законодавство встановлює конкретні колізійні прив'язки для застосування у межах юрисдикції. Поєднання міжнародних та національних інструментів колізійного регулювання забезпечує комплексний підхід до врегулювання колізій у міжнародних контрактах.

Ключові слова: міжнародні контракти, колізійне регулювання міжнародних контрактів, уніфікація колізійних норм, автономія волі.

Постановка проблеми. Окреслити ключові проблеми застосування сучасних колізійних норм у міжнародних контрактах шляхом дослідження основних міжнародних та національних інструментів врегулювання колізій у міжнародних контрактах; принципів, що регулюють вибір права, зокрема автономії волі (*lex voluntatis*) у міжнародних контрактах; актуальної практики застосування права для вирішення спору й вибору компетентного суду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання застосування сучасних колізійних норм у міжнародних контрактах досліджували у своїх працях В.І. Венгринюк, В. І. Кисіль, А. С. Довгерт, В. П. Жушман, А.А. Кудін, Є. Д. Стрельцова, А. В. Смітюх, К. Г. Цірат. Водночас, проблеми застосування сучасних колізійних норм у випадках неоднокового тлумачення положень міжнародних контрактів досліджені наразі недостатньо.

Виклад основного матеріалу.

Застосування колізійних норм має надзвичайно важливе значення для міжнародних контрактів, адже через наявність іноземного елемента сторони при врегулюванні своїх відносин мають застосовувати колізійні прив'язки.

Зважаючи на глобалізаційні процеси та збільшення кількості міжнародних зв'язків, передусім торговельних, сторони прагнуть у найбільш гнучкий спосіб врегулювати свої правовідносини та підпорядкувати їх відповідному правопорядку. Особливо важливе значення колізійні прив'язки мають у випадку потенційних спорів, адже з їх допомогою вирішується питання з приводу права, яке застосовуватиметься для вирішення спору й вибору компетентного суду.

Як справедливо зазначає В. І. Кисіль, «питання визначення права, компетентного регулювати зовнішньоторговельні договори, набувають сьогодні дедалі більшої ваги, за умов стрімкого розвитку міжнародних економічних відносин, зростання обсягів зовнішньої торгівлі, інтенсифікації міжнародної науково-технічної кооперації тощо. Збільшення кількості зовнішньоекономічних контрактів, що укладаються приватними особами, які належать до різних держав, диверсифікація зовнішньоторговельних стосунків – все це зумовлює увагу юристів-практиків до проблем пошуку належного закону, що підлягає застосуванню до вказаних правовідносин з іноземним елементом»¹.

Гаазька конференція з міжнародного приватного права – найвідоміша та найавторитетніша міжурядова організація, що здійснює уніфікацію як матеріального, так і колізійного права, розробила чимало конвенцій. Так, у сфері уніфікації норм колізійного права Гаазька конференція розробила чимало інструментів, зокрема, у сферах відповідальності виробника, дорожньо-транспортних пригод, трастів, майна померлих та заповітів, зобов'язань з утримання, режимів майна подружжя, захисту дітей, вибору суду².

¹ Кисіль, Василь. «Право, що застосовується до зовнішньоторговельних договорів: тенденції розвитку законодавчого регулювання». *Юридичний журнал*, 2 (2004): 165-168.

<https://www.vkp.ua/publication/the-law-regarding-foreign-trade-agreements-regulatory-development-trends>.

² Kruger, Thalia. «Feasibility study on the choice of law in international contracts – overview and analysis of existing instruments». *Hague Conference on Private International Law. Prel. Doc. No 22 B (March 2007)*

<https://assets.hcch.net/docs/e7a5badc-b56e-4f94-a859-a07ee858dd71.pdf>.

Разом з тим, у сфері міжнародного контрактного права не вдалося виробити єдиного універсального інструменту. На жаль, регулювання колізійних положень наявне лише в декількох конвенціях, які стосуються окремих договорів.

Першою спробою врегулювати колізійні питання в сфері міжнародного контрактного права була Конвенція від 15 червня 1955 року про право, що застосовується до міжнародної купівлі-продажу товарів³. Ця конвенція становить значний успіх в уніфікації колізійних норм, оскільки вона стала першою, прийнятою в післявоєнний період, що було новим і досить продуктивним етапом міжнародної уніфікації. Багато її правил були зразком, точкою відліку для наступних документів, розроблених в рамках Гаазької конференції з міжнародного приватного права, а пізніше – в рамках Комісії ООН з права міжнародної торгівлі – ЮНСІТРАЛ.

Разом з тим, вказана Конвенція застосовувалася до обмеженого кола продажів, заснованих на документах – лише до рухомих матеріальних речей. Конвенція не застосовувалася до продажів цінних паперів, зареєстрованих кораблів і суден або літальних апаратів, продажу в силу судового рішення або порядку примусового виконання (стаття 1)⁴. Стаття 2 Конвенції вперше серед подібних конвенцій, окрім Кодексу Бустаманте, наступним чином врегульовувала застосування принципу автономії волі: купівля-продаж регулюється внутрішнім правом країни, зазначеної сторонами договору. Вказівка має бути прямо вираженою або ж недвозначно витікати з положень договору. Умови, що стосуються згоди сторін про право, яке підлягає застосуванню, визначається таким правом⁵.

Якщо ж сторонами не визначене право, що підлягає застосуванню, купівля-продаж регулюється внутрішнім правом країни, що є місцем постійного проживання продавця в момент отримання ним замовлення; якщо

³ Конвенція про право, що застосовується до міжнародної купівлі-продажу товарів. Ухвалено 15 червня 1955. https://zakononline.ua/documents/show/140749_529199.

⁴ Hague Conference on Private International Law. Status table. *Convention of 15 June 1955 on the law applicable to international sales of goods* <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=31>.

⁵ Також там.

замовлення отримане підприємством продавця, то продаж регулюється внутрішнім правом країни, в якій знаходиться це підприємство (стаття 3)⁶. Разом з тим, із цього правила наявне виключення, оскільки купівля-продаж регулюється внутрішнім правом країни, що є місцем постійного проживання покупця чи місцем перебування підприємства, яке видало замовлення, якщо замовлення було отримано в цій же країні або продавцем, або його представником, агентом чи комі voyажером (стаття 3)⁷.

Конвенція набрала чинності 01 вересня 1964 року. Її сторонами є всього 7 країн: Данія, Фінляндія, Франція, Італія, Норвегія, Швеція та Швейцарія. Підписали Конвенцію також Люксембург, Нідерланди й Іспанія⁸.

З метою врегулювання моменту переходу права власності на товар і в доповнення до Гаазької конвенції 1955 року була розроблена Конвенція від 15 квітня 1958 року про право, що застосовується до переходу права власності при міжнародній купівлі-продажу товарів⁹. Конвенція мала розв'язати найбільш складне питання купівлі-продажу в міжнародному приватному праві, яке не було узгоджене під час обговорення Гаазької конвенції від 15 червня 1955 року – питання про перехід права власності на проданий товар.

Відповідно до положень статті 2 Конвенції, право, яке застосовується до регулювання цього положення договору купівлі-продажу, також визначає момент, до якого продавець має право на плоди і доходи від проданих товарів; момент, до якого продавець несе ризики щодо проданих товарів; момент, до якого продавець має право на відшкодування збитків у відношенні проданих товарів та дійсність застережень щодо збереження права власності за продавцем. Перехід же до покупця права власності на продані предмети по відношенню до всіх осіб, інших ніж сторони договору купівлі-продажу,

⁶ Також там.

⁷ Також там.

⁸ Також там.

⁹ Конвенція про право, що застосовується до передачі права власності при міжнародній купівлі-продажу товарів. Ухвалено 15 квітня 1958. <https://ips.ligazakon.net/document/MU58021>.

регулюється внутрішнім правом країни, в якій перебувають такі предмети в момент виникнення відповідних претензії (стаття 3)¹⁰.

Творцям цієї Конвенції не вдалося подолати різні підходи, що існують в праві окремих держав щодо переходу права власності, тому Конвенція не тільки не вступила в силу, але до теперішнього часу на рівні універсальної уніфікації не робилося спроб сформулювати єдиний підхід з цього питання. Дійсно, підписали Конвенцію всього дві держави світу – Греція та Італія, й вона так і не набрала чинності¹¹.

Наступною спробою уніфікації колізійних норм стосовно міжнародної купівлі-продажу товарів стала Конвенція від 22 грудня 1986 року про право, що застосовується до договорів міжнародної купівлі-продажу товарів¹². Вказана Конвенція закріпила і розширила, в порівнянні з Гаазькою конвенцією 1955 року, принцип *lex voluntatis*, який в її статті 7 розкритий наступним чином: договір купівлі-продажу регулюється правом, що обирається сторонами. Угода сторін про такий вибір має бути явно вираженою або прямо впливати з умов договору та поведінки сторін, що розглядаються в їх сукупності. Такий вибір може обмежуватися частиною договору. Сторони можуть в будь-який час домовитися про підпорядкування договору в цілому або його частини будь-якому іншому праву, крім права, яким він регулювався раніше, незалежно від того, що право, яке раніше регулювало договір, було вибрано сторонами. Будь-яка зміна сторонами застосовного права після укладення договору не завдає шкоди формальній дійсності договору або правам третіх осіб¹³.

Якщо ж сторони договору не здійснили вибір права, яке буде застосовуватися до регулювання їхнього договору, то договір

¹⁰ Hague Conference on Private International Law. Status table. *Convention of 15 April 1958 on the law governing transfer of title in international sales of goods*. <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=32>.

¹¹ Також там.

¹² Конвенція про право, що застосовується до договорів міжнародної купівлі-продажу товарів. Ухвалено 22 грудня 1986. http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_927.

¹³ Hague Conference on Private International Law. Status table. *Convention of 22 December 1986 on the Law Applicable to Contracts for the International Sale of Goods*. <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=61>.

регулюватиметься правом, де на момент укладення договору продавець має своє комерційне підприємство.

У той же час, договір регулюється правом держави, де на момент укладення договору покупець має своє комерційне підприємство, якщо:

а) в цій державі велися переговори і договір був укладений сторонами, які перебували в цій державі; або

б) договір прямо передбачає, що продавець повинен виконати своє зобов'язання, доставивши товари в цю державу; або

в) договір був укладений на умовах, визначених головним чином покупцем, і у відповідь на запрошення, надіслане цим покупцем іншим особам, які беруть участь у торгах.

Як виняток, коли з урахуванням всіх обставин, наприклад, ділових відносин між сторонами, договір має явно тісніший зв'язок з іншим правом, договір регулюється цим іншим правом (стаття 8)¹⁴.

Необхідно відмітити, що всього 2 країни (Молдова та Аргентина) ратифікували зазначену Конвенцію, й вона так і не набрала чинності¹⁵.

Гаазька конвенція 1955 року стала першим досвідом уніфікації, вона не тільки вступила в силу і залишається чинною між країнами, що її ратифікували, але її правила мали значний вплив на подальші міжнародно-правові акти в сфері колізійного права. Хоча ряд її правил сформульовані в досить загальній формі, іноді досить архаїчно, проте в теперішній час продовжує діяти саме вона, а не покликана замінити її Гаазька конвенція 1986 року, багато в чому доповнена і вдосконалена.

Спробою врегулювання колізійних норм у сфері застосування агентських договорів стала розроблена Гаазькою конференцією Конвенція від 14 березня 1978 року про право, що застосовується до агентських угод (набрала чинності

¹⁴ Також там.

¹⁵ Також там.

1 травня 1992 року). Сторонами вказаної Конвенції є 4 країни (Аргентина, Франція, Нідерланди та Португалія)¹⁶.

Статті 5 і 6 цієї Конвенції містять колізійні прив'язки щодо права, яке регулює порядок укладення та юридичну дійсність агентського договору, обов'язки сторін, умови його виконання, наслідки невиконання та порядок припинення зобов'язань. Так, стаття 5 Конвенції вказує, що відносини між агентом і принципалом регулюються нормами обраного ними національного права. Вибір права повинен бути ясно вираженим або явно впливати з умов угоди сторін чи обставин справи. За відсутності реалізації принципу автономії волі сторін застосовним правом буде національне право тієї держави, на території якої в момент укладення агентського договору агент мав своє комерційне підприємство або, при відсутності такого, своє звичайне місце проживання. Незважаючи на вищевикладене, буде застосовуватися національне право держави, в якій здійснюється основна діяльність агента, якщо принципал має комерційне підприємство в цій державі або, за відсутності такого, проживає в цій державі. У разі, якщо принципал або агент мають більше одного комерційного підприємства, ця стаття буде застосовуватися до комерційного підприємства, з яким агентський договір найбільш тісно пов'язаний¹⁷.

Необхідно звернути увагу на наявність колізійних норм, які регулюють відносини в сфері простих і переказних векселів та чеків. Так, Конвенція від 7 червня 1930 року (набрала чинності для України 6 січня 2000 року) про врегулювання деяких колізій законів про переказні векселі та прості векселі¹⁸ та Конвенція від 19 березня 1931 року, що має на меті вирішення деяких колізій законів про чеки¹⁹, зокрема, регулюють такі питання: здатність особи бути зобов'язаною за відповідними фінансовими інструментами (визначається

¹⁶ Гаазька конвенція про право, що може бути застосоване до агентських угод. Ухвалено 1978.
http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_189.

¹⁷ Також там.

¹⁸ Конвенція про врегулювання деяких колізій законів про переказні векселі та прості векселі.
http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_007.

¹⁹ Конвенція, що має на меті вирішення деяких колізій законів про чеки. Ухвалено 1 січня 1934.
https://zakononline.ua/documents/show/141053_141053.

її національним законом); форма будь-якого зобов'язання, яке виникає із переказного або простого векселя, чеку (закон місця підписання зобов'язання); строки для використання права регресу, що визначаються для всіх осіб, які поставили свої підписи (за законом місця складання документа); форма і строки для протесту, а також форма інших заходів, необхідних для використання або збереження прав за переказним чи простим векселем, чеком (за законами країни, в якій повинен бути здійснений протест або вжиті відповідні заходи).

Вкрай цікавим регіональним інструментом є Міжамериканська конвенція від 17 березня 1994 року про право, застосовуване до міжнародних контрактів (набрала чинності 15 грудня 1996 року)²⁰. Учасниками зазначеної Конвенції є Болівія, Бразилія, Мексика, Уругвай та Венесуела.

Під міжнародним контрактом ця Конвенція визначає контракт, сторони якого мають звичайне місце проживання або комерційні підприємства в різних Договірних Державах, або контракт, що має об'єктивний зв'язок більш, ніж з однією Договірною Державою. Конвенція застосовується також до контрактів, однією зі сторін яких є держави або державні агентства, якщо сторони в явно вираженій формі не виключили її застосування²¹.

Відповідно до статті 7 Конвенції, міжнародний контракт регулюється правом, обраним сторонами. Угода сторін про такий вибір права має бути явно висловленою або, за відсутності явної вираженості, повинна впливати з поведінки сторін і з умов контракту, що розглядаються в їхній сукупності. Зазначений вибір може поширюватися на контракт в цілому або обмежуватися його частиною. Вибір сторонами відповідного суду не обов'язково означає вибір застосовного права²².

Аналогічно Гаазькій конвенції 1986 року, Міжамериканська конвенція не обмежує автономію волі сторін, визнаючи застосування принципу про право

²⁰ *The Inter-American Convention on the Law Applicable to International Contracts. Signatories and ratifications.*
<http://www.oas.org/juridico/english/sigs/b-56.html>.

²¹ Також там.

²² Також там.

держави, яка не є учасницею конвенції. Це істотний відступ від позиції багатьох латиноамериканських держав, які традиційно виступали проти зазначеного принципу²³.

Відповідно до статті 8 Конвенції, сторони можуть в будь-який час домовитися про підпорядкування контракту в цілому або його частини будь-якому іншому праву, крім права, яким він регулювався раніше, незалежно від того, що право, яке раніше регулювало контракт, було обране сторонами. Однак така зміна не зачіпає формальної дійсності початкового контракту або прав третіх осіб²⁴.

Згідно зі статтею 9 Конвенції, якщо сторонами не визначене застосовне право або якщо такий вибір виявився таким, що не має юридичної сили, контракт регулюється правом держави, з якою він має найбільш тісний зв'язок. Судом можуть бути прийняті до уваги будь-які об'єктивні і суб'єктивні елементи контракту при визначенні права тієї держави, з якою він має найбільш тісний зв'язок. Також для цієї мети враховуються загальні принципи міжнародного комерційного права, визнані міжнародними організаціями. Разом з тим, якщо будь-яка частина контракту може бути відокремлена від іншої його частини і якщо вона має більш тісний зв'язок з правом іншої держави, то, як виняток, до цієї частини контракту може бути застосоване право такої держави²⁵.

Принагідно потрібно відмітити, що такий широкий підхід врахування судом конкретних об'єктивних і суб'єктивних факторів, а не прив'язок до місця знаходження чи проживання сторін договору, можливостей застосовувати право різних держав для частин договору і застосування принципів міжнародного комерційного права (напр., Принципів міжнародних

²³ Kruger, Thalia. «Feasibility study on the choice of law in international contracts – overview and analysis of existing instruments». *Hague Conference on Private International Law*. Prel. Doc. No 22 B (March 2007) <https://assets.hcch.net/docs/e7a5badc-b56e-4f94-a859-a07ee858dd71.pdf>.

²⁴ *The Inter-American Convention on the Law Applicable to International Contracts. Signatories and ratifications.* <http://www.oas.org/juridico/english/signs/b-56.html>.

²⁵ Також там.

комерційних договорів УНІДРУА (UNIDROIT)) виділяє вказану Конвенцію на фоні інших міжнародних інструментів.

Надзвичайно важливий вплив на уніфікацію колізійних норм країн Європейського Союзу в сфері договірного права мала Конвенція про право, що застосовується до договірних зобов'язань, від 19 червня 1980 року (Римська конвенція 1980 року)²⁶.

Зазначена Конвенція має універсальний характер, адже узгоджене сторонами в її рамках право застосовувалося, навіть якщо воно не є правом однієї з Договірних Держав (стаття 2)²⁷. Стаття 3 Конвенції також виходить із принципу автономії волі. Вибір повинен бути виражений або зазначений з достатньою впевненістю в умовах контракту або за обставинами справи. За власним вибором сторони можуть обрати застосовне право як до всього контракту, так і до його частини. Сторони можуть в будь-який час домовитися про регулювання контракту іншим правом, а не тим, яке раніше регулювало його в результаті вибору відповідно до цієї статті або відповідно до інших положень цієї Конвенції²⁸.

Зважаючи на подальшу уніфікацію колізійних норм, в межах Європейського Союзу на зміну Римській конвенції 1980 року був прийнятий Регламент Європейського парламенту та Ради ЄС № 593/2008 від 17 червня 2008 року про право, що застосовується до договірних зобов'язань (Рим I)²⁹.

Регламент застосовується до договірних зобов'язань у цивільній та торговій сфері в ситуаціях, які містять колізію законів. Він не застосовується, зокрема, до податкової, митної і адміністративної сфер (стаття 1)³⁰.

²⁶ *Convention 80/934/ECC on the law applicable to contractual obligations opened for signature in Rome on 19 June 1980.* <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV%3A133109>.

²⁷ Також там.

²⁸ Також там.

²⁹ *Регламент (ЄС) N 593/2008 Європейського Парламенту та Ради «Про право, яке підлягає до застосування щодо договірних зобов'язань («Рим I»)».* Ухвалено 17 червня 2008. https://zakononline.ua/documents/show/287485_287550.

³⁰ Також там.

Регламент має універсальне застосування, оскільки право, обране сторонами на його підставі, застосовується навіть у випадку, якщо воно не є правом однієї з держав-членів.

В Римі I підкреслюється, що свобода сторін обирати право, що підлягає застосуванню, повинна бути одним із наріжних каменів системи колізійних норм у сфері договірних зобов'язань. Принцип автономії волі наступним чином відображений у статті 3 Регламенту: договір регулюється правом, обраним сторонами. Вибір повинен бути прямо висловленим або однозначно витікати з положень договору чи з обставин справи. З допомогою такого вибору сторони можуть визначити право, що підлягає застосуванню для свого договору в цілому або для його окремої частини. Сторони в будь-який час можуть домовитися про те, що договір буде регулюватися іншим правом, ніж те, що регулювало його згідно з попереднім вибором, зробленим відповідно до цієї статті або згідно з іншими положеннями цього Регламенту³¹.

Як бачимо, принцип автономії волі для договорів зберігає, безумовно, фундаментальне значення і в Римі I. Більшість норм цього інституту, які було передбачено Римською конвенцією, перенесено у Регламент. Новела стосується правила про «вибір права, що припускається». Якщо в Римській конвенції такий вибір мав бути продемонстрований з «розумною визначеністю» («with reasonable certainty») умовами договору або обставинами справи³², то Рим I потребує, щоб такий вибір був «ясно» («clearly») продемонстрований, що обмежує суддівську свободу у вирішенні питання про те, чи відбувся вибір права між сторонами договору в разі відсутності явно вираженої домовленості. У Рим I, на відміну від Римської конвенції, не згадується про незалежність вибору права від вибору юрисдикції, що надає можливість припустити, що введення до договору умови про вибір юрисдикції

³¹ Також там.

³² *Convention 80/934/ECC on the law applicable to contractual obligations opened for signature in Rome on 19 June 1980.* <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV%3A133109>.

буде достатньою підставою для судді вважати, що сторони договору мали на увазі також і вибір права³³.

Дійсно, як вказується в інших положеннях Регламенту, угода сторін, спрямована на надання одному чи декільком судам держави-члена виключної юрисдикції з розгляду спорів, що виникають на підставі договору, повинна бути одним із факторів, що має братися до уваги для встановлення того, чи явно був висловлений вибір права.

Порівнюючи вищенаведені положення з правом України, слід сказати, що ще за багато років до прийняття Рим I в Україні у статтях 4; 32 та 44 Закону України «Про міжнародне приватне право» було втілено ідентичний підхід щодо каскаду колізійних правил для договірних зобов'язань за відсутності вибору права сторонами договору³⁴.

Також Регламент «містить спеціальні правила для окремих видів договорів, а саме: договору перевезення (стаття 5), споживчого договору (стаття 6), індивідуальних трудових договорів (стаття 7) та договору страхування (стаття 8)³⁵. У порівнянні з Римською конвенцією, новелою в Регламенті Рим 1 виступають саме договори перевезення і страхування»³⁶.

В свою чергу, за відсутності вибору права, правом, яке підлягає застосуванню до договору перевезення вантажу, є право країни, де має своє звичайне місце проживання перевізник, за умови, що місце завантаження, або місце доставки, або звичайне місце проживання відправника також

³³ Регламент (ЄС) N 593/2008 Європейського Парламенту та Ради «Про право, яке підлягає до застосування щодо договірних зобов'язань («Рим I»)). Ухвалено 17 червня 2008.

https://zakononline.ua/documents/show/287485_287550.

³⁴ Україна. Верховна Рада України. Про міжнародне приватне право. Закон України № 2709-IV. Ухвалено 23 червня 2005. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2709-15/conv>.

³⁵ Регламент (ЄС) N 593/2008 Європейського Парламенту та Ради «Про право, яке підлягає до застосування щодо договірних зобов'язань («Рим I»)). Ухвалено 17 червня 2008.

https://zakononline.ua/documents/show/287485_287550.

³⁶ Венгрінюк, Юрій. «Спеціальні правила для окремих видів договорів у колізійному праві ЄС». *National Law Journal. Theory and Practice*. (February 2015): 193. <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2015/1/42.pdf>.

знаходиться в цій країні. Якщо ці умови не виконуються, то застосовується право країни, де знаходиться місце доставки, узгоджене сторонами³⁷.

Все ж, якщо за відсутності вибору права із усіх обставин справи витікає, що договір явно має більш тісний зв'язок з іншою країною, то застосовується право цієї іншої країни (стаття 5)³⁸.

Договори страхування, що покривають великі ризики в значенні пункту г) статті 5 Першої Директиви Ради 73/239/ЄЕС від 24 липня 1973 року про координацію законів, підзаконних актів та адміністративних положень стосовно доступу до діяльності з прямого страхування, іншого ніж страхування життя, та про здійснення такої діяльності, регулюються правом, обраним сторонами відповідно до статті 3 Регламенту³⁹.

За відсутності для сторін вибору права, що підлягає застосуванню, договір страхування регулюється правом країни, де має своє звичайне місце проживання страховик. Якщо із усіх обставин справи витікає, що договір явно має більш тісний зв'язок з іншою країною, то застосовується право цієї іншої країни.

Важливо зазначити, що, як справедливо вказує А.С. Довгерт, «набір правил згаданих конвенцій (авт. – Гаазької 1986 року та Римської 1980 року) щодо автономії волі сторін договору (способи вираження, можливість «розщеплення» договору, час вибору права) трансформувалася у статтю 5 Загальних положень Закону України «Про Міжнародне приватне право», тобто у правила, що належать до автономії волі не лише у договірній, а й в інших сферах. До Загальних положень Закону потрапили правила конвенцій щодо принципу найтіснішого зв'язку (стаття 4). Норми Закону, які стосуються зворотного відсилання (стаття 9), імперативних норм (стаття 14), застосування права країни з множинністю правових систем

³⁷ Регламент (ЄС) N 593/2008 Європейського Парламенту та Ради «Про право, яке підлягає до застосування щодо договірних зобов'язань («Рим I»)». Ухвалено 17 червня 2008. https://zakononline.ua/documents/show/287485_287550.

³⁸ Також там.

³⁹ Довгерт, Анатолій Степанович (ред.) та Кисіль, Василь Іванович (ред.). *Міжнародне приватне право. Загальна частина*. Київ: Алерта, 2012.

(стаття 15), також формулювалися на основі відповідних статей Римської конвенції та Гаазької конвенції з купівлі-продажу 1986 р.»⁴⁰.

Таким чином, на колізійні норми Закону України «Про міжнародне приватне право» вплинули положення наведених вище міжнародних договорів. У зв'язку з цим, вказаний Закон також виходить з принципу автономії волі. «За винятком випадків, коли вибір права прямо заборонено законами України, сторони договору за статтею 43 Закону України «Про міжнародне приватне право» згідно зі статтями 5 та 10 цього Закону можуть обрати право, що застосовується до договору, крім випадків, коли вибір права прямо заборонено законами України». Вибір права має бути явно вираженим або прямо впливати з дій сторін правочину, умов правочину чи обставин справи, які розглядаються в їх сукупності (частина 2 статті 5 Закону)⁴¹.

Хоча в цьому випадку йдеться про зміст договору (дійсність договору; тлумачення договору; права та обов'язки сторін; виконання договору; наслідки невиконання або неналежного виконання договору; припинення договору; наслідки недійсності договору; відступлення права вимоги та переведення боргу згідно з договором), якщо інше не передбачено законом, форма правочину має відповідати вимогам права, яке застосовується до змісту правочину, але достатньо дотримання вимог права місця його вчинення, а якщо сторони правочину знаходяться в різних державах – права місця проживання або місцезнаходження сторони, яка зробила пропозицію, якщо інше не встановлено договором (частина 1 статті 31 Закону)⁴².

Необхідно звернути увагу також на колізійні прив'язки щодо договорів у сфері морського перевезення. Так, відповідно до статті 14 Кодексу торговельного мореплавства України, встановлено, що відносини за

⁴⁰ Довгерт, Анатолій Степанович. «Законодавство України з міжнародного приватного права: джерела запозичення». *Приватне право і підприємництво*. 13 (2014): 14.

⁴¹ Україна. Верховна Рада України. *Про міжнародне приватне право*. Закон України № 2709-IV. Ухвалено 23 червня 2005. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2709-15/conv>.

⁴² Довгерт, Анатолій Степанович. «Законодавство України з міжнародного приватного права: джерела запозичення». *Приватне право і підприємництво*. 13 (2014): 13-17.

договорами морського перевезення вантажів, фрахтування судна на термін, фрахтування судна без екіпажу, лізингу, буксирування, страхування морських ризиків регулюються законодавством держави за згодою сторін⁴³ (22).

У разі відсутності згоди сторін щодо застосування права, відносини сторін регулюються законодавством тієї держави, де заснована, має основне місце діяльності або постійного перебування сторона, що є:

- а) перевізником – у договорі морського перевезення і морського круїзу;
- б) судновласником – у договорах фрахтування судна на термін і фрахтування судна без екіпажу;
- в) лізингодавцем – у договорі лізингу;
- г) власником судна, що здійснює буксирування – у договорі буксирування;
- г) страховиком – у договорі морського страхування⁴⁴.

Аналіз судової практики Великої Палати Верховного Суду свідчить про значну кількість судових рішень, у яких суди вирішували питання вибору права. Зокрема, у спорі між Північним інвестиційним банком (Nordic Investment Bank) та ПАТ «Дніпровський металургійний комбінат»⁴⁵ було сформовано усталений підхід, відповідно до якого «у правовідносинах з іноземним елементом, які виникли на підставі правочину з вибором сторонами права іноземної держави, що підлягає застосуванню до таких правовідносин, і зміст правочину, і його тлумачення визначаються іноземним правом, що сторони обрали за принципом автономії волі». Так, у цій справі суд визначив, що між боржником-поручителем та банком-кредитором склалися приватноправові відносини за договором поруки, у яких наявний іноземний елемент (стороною договору є іноземна юридична особа). У договорі поруки сторони визначили право Англії таким, що

⁴³ Україна. Верховна Рада України. *Кодекс торговельного мореплавства України* № 176/95-ВР. Ухвалено 23.05.1995. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/176/95-вр/conv>.

⁴⁴ Також там.

⁴⁵ *Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 904/2104/19*. Ухвалено 16 листопада 2021. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101990860>.

підлягає застосуванню до правовідносин, які виникли на підставі цього правочину⁴⁶.

Незважаючи на тривалий процес та значні спроби уніфікації колізійних норм Гаазькою конференцією з міжнародного приватного права, вона не спромоглася запропонувати універсальний міжнародний договір, який закріплював би більшість колізійних норм щодо міжнародних контрактів. На жаль, навіть розроблені міжнародні конвенції щодо врегулювання вказаних правовідносин, за виокремленням міжнародної купівлі-продажу та агентських договорів, не змогли набрати чинності. Втім, вони активно використовувалися при формулюванні відповідних положень законодавства про міжнародне приватне право на національному рівні.

Доволі вдалим необхідно визнати процес уніфікації колізійних норм щодо міжнародних контрактів в міжамериканському регіоні та Європейському Союзі. Римська конвенція 1980 року не тільки вплинула на формулювання колізійних прив'язок в договірній сфері в українському законодавстві, а й використовувалася як зразок для формулювання загальних положень Закону України «Про міжнародне приватне право». В свою чергу, Регламент Рим I є одним з останніх регіональних міжнародних інструментів, який став результатом подальшої уніфікації колізійних норми в сфері договірних зобов'язань.

Загалом, наведені вище конвенції засвідчують, що в сфері міжнародного контрактного права фундаментальне значення посів і зберігає принцип автономії волі. Лише в деяких випадках і стосовно специфічної сфери контрактів (перевезення, страхування, нерухоме майно та деяких інших) межі застосування вказаного принципу мають звужений характер. За відсутності вибору права, здійсненого сторонами для регулювання положень їхнього договору, встановлюється найбільш тісний зв'язок контракту із відповідним правопорядком передусім за допомогою

⁴⁶ Кудін, Анелія Андріївна. «Правові системи України та Великобританії: порівняльний аналіз». *Юридичний науковий електронний журнал*, 9. (2023): 514–516. http://lsei.org.ua/9_2023/126.pdf.

визначення місця проживання чи місця знаходження сторони, що повинна здійснити виконання, яке має вирішальне значення для змісту правочину.

Висновки.

Дослідження проблем застосування сучасних колізійних норм у міжнародних контрактах дозволило виявити такі ключові аспекти, які відповідають поставленим завданням:

По-перше, основними міжнародними інструментами врегулювання колізій у міжнародних контрактах є міжнародні договори (наприклад, конвенції ООН, Гаазькі конвенції, конвенції УНІДРУА) та *lex mercatoria* (наприклад, Принципи міжнародних комерційних контрактів УНІДРУА, Принципи європейського договірної права), які забезпечують уніфікацію підходів до регулювання колізій у міжнародних контрактах. Основними національними інструментами врегулювання колізій у міжнародних контрактах є акти національного законодавства, якими встановлюються конкретні колізійні прив'язки в межах юрисдикції. Поєднання інструментів колізійного регулювання забезпечує комплексний підхід до врегулювання колізій у міжнародних контрактах, проте може створити ситуацію правової невизначеності в разі колізії норм між ними.

По-друге, основним колізійним принципом, що регулює вибір права, є *lex voluntatis*. Принцип *lex voluntatis* надає сторонам свободу вибору права, проте існують обмеження щодо такого вибору. Зокрема, національне законодавство дозволяє підпорядкувати свій контракт нормам *lex mercatoria* або міжнародних договорів лише непрямо у зв'язку з тим, що законодавство ототожнює застосовне право в межах його вибору виключно з національними правопорядками.

По-третє, в судових рішеннях, у яких суди вирішували питання вибору права і було сформовано усталений підхід, відповідно до якого у правовідносинах з іноземним елементом, які виникли на підставі правочину з вибором сторонами права іноземної держави, що підлягає застосуванню до

таких правовідносин, і зміст правочину, і його тлумачення суд визначає іноземним правом, що сторони обрали за принципом автономії волі.

Список використаних джерел

Венгриянок, Юрій. «Спеціальні правила для окремих видів договорів у колізійному праві ЄС». *National Law Journal. Theory and Practice*. (February 2015): 193-197.

<http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2015/1/42.pdf>.

Гаазька конвенція про право, що може бути застосоване до агентських угод. Ухвалено 1978. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_189.

Довгерт, Анатолій Степанович. «Законодавство України з міжнародного приватного права: джерела запозичення». *Приватне право і підприємництво*. 13 (2014): 13-17.

Довгерт, Анатолій Степанович (ред.) та Кисіль, Василь Іванович (ред.). *Міжнародне приватне право. Загальна частина*. Київ: Алерта, (2012): 123-128.

Кисіль, Василь. «Право, що застосовується до зовнішньоторговельних договорів: тенденції розвитку законодавчого регулювання». *Юридичний журнал*, 2 (2004): 165-168. https://www.vkr.ua/publication/the_law_regarding_foreign_trade_agreements_regulatory_development_trends.

Конвенція про врегулювання деяких колізій законів про переказні векселі та прості векселі. http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_007.

Конвенція про право, що застосовується до міжнародної купівлі-продажу товарів. Ухвалено 15 червня 1955. https://zakononline.ua/documents/show/140749_529199.

Конвенція про право, що застосовується до передачі права власності при міжнародній купівлі-продажу товарів. Ухвалено 15 квітня 1958. <https://ips.ligazakon.net/document/MU58021>.

Конвенція про право, що застосовується до договорів міжнародної купівлі-продажу товарів. Ухвалено 22 грудня 1986.
http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_927.

Конвенція, що має на меті вирішення деяких колізій законів про чеки. Ухвалено 1 січня 1934. https://zakononline.ua/documents/show/141053__141053.

Кудін, Анелія Андріївна. «Правові системи України та Великобританії: порівняльний аналіз». *Юридичний науковий електронний журнал*, 9. (2023): 514–516. http://lsej.org.ua/9_2023/126.pdf.

Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 904/2104/19. Ухвалено 16 листопада 2021.
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/101990860>.

Регламент (ЄС) N 593/2008 Європейського Парламенту та Ради «Про право, яке підлягає до застосування щодо договірних зобов'язань («Рим I»)». Ухвалено 17 червня 2008.
https://zakononline.ua/documents/show/287485__287550.

Україна. Верховна Рада України. *Кодекс торговельного мореплавства України* № 176/95-ВР. Ухвалено 23.05.1995.
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/176/95-вр/conv>.

Україна. Верховна Рада України. *Про міжнародне приватне право.* Закон України № 2709-IV. Ухвалено 23 червня 2005.
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2709-15/conv>.

Convention 80/934/ECC on the law applicable to contractual obligations opened for signature in Rome on 19 June 1980. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV%3A133109>.

Hague Conference on Private International Law. Status table. *Convention of 15 June 1955 on the law applicable to international sales of goods*
<https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=31>.

Hague Conference on Private International Law. Status table. *Convention of 15 April 1958 on the law governing transfer of title in international sales of goods.*
<https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=32>.

- Hague Conference on Private International Law. Status table. *Convention of 14 March 1978 on the Law Applicable to Agency*. <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=89>.
- Hague Conference on Private International Law. Status table. *Convention of 22 December 1986 on the Law Applicable to Contracts for the International Sale of Goods*. <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=61>.
- Kruger, Thalia. «Feasibility study on the choice of law in international contracts – overview and analysis of existing instruments». *Hague Conference on Private International Law*. Prel. Doc. No 22 B (March 2007) <https://assets.hcch.net/docs/e7a5badc-b56e-4f94-a859-a07ee858dd71.pdf>.
- The Inter-American Convention on the Law Applicable to International Contracts*. Signatories and ratifications. <http://www.oas.org/juridico/english/sigs/b-56.html>.

References

- Convention 80/934/ECC on the law applicable to contractual obligations opened for signature in Rome on 19 June 1980*. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV%3A133109>.
- Dovhert, Anatolii Stepanovych. «Zakonodavstvo Ukrainy z mizhnarodnoho pryvatnoho prava: dzherela zapozychennia» [«Ukrainian legislation on private international law: sources of borrowing»]. *Pryvatne parvo i pidpriemnytstvo [Private property and entrepreneurship]*. 13 (2014): 13-17. [In Ukrainian].
- Dovhert, Anatolii Stepanovych (ed.); Kysil, Vasyl Ivanovych (ed.). «Mizhnarodne pryvatne pravo: Zahalna chastyna». [«International Private Law: General Part»]. Kyiv: Alerta, (2012) . 123-128 [In Ukrainian].
- Haazka Konventsiiia pro parvo, shcho mozhe buty zastosovane do ahentskykh uhod*. [The Hague Convention on the law applicable to agency agreements]. Adopted in 1978. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_189.

Hague Conference on Private International Law. Status table. *Convention of 15 June 1955 on the law applicable to international sales of goods*. <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=31>.

Hague Conference on Private International Law. Status table. *Convention of 15 April 1958 on the law governing transfer of title in international sales of goods*. <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=32>.

Hague Conference on Private International Law. Status table. *Convention of 14 March 1978 on the Law Applicable to Agency*. <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=89>.

Hague Conference on Private International Law. Status table. *Convention of 22 December 1986 on the Law Applicable to Contracts for the International Sale of Goods*. <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=61>.

Konventsiiia pro vrehuluvannia deiakych kolizii zakoniv pro perekazni vekseli ta prosti vekseli [Convention on the Settlement of Certain Conflicts of Laws Relating to Bills of Exchange and Promissory Notes]. http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_007

Konventsiiia pro pravo, shcho zastosovuietsia do mizhnarodnoi kupivli-prodazhu tovariv, vid 15 chervnia 1955 roku [Convention on the law applicable to international sales of goods]. Adopted on 15 June 1955. https://zakononline.ua/documents/show/140749_529199.

Konventsiiia pro pravo, shcho zastosovuietsia do peredachi prava vlasnosti u razi mizhnarodnoi kupivli-prodazhu tovariv [Convention on the law applicable to the transfer of title in the event of international sales of goods]. Adopted on 15 April 1958. <https://ips.ligazakon.net/document/MU58021>.

Konventsiiia pro pravo, shcho zastosovuietsia do mizhnarodnoi kupivli-prodazhu tovariv, vid 22 hrudnia 1986 roku [Convention on the law applicable to the international sales of goods]. Adopted on 22 December 1986. http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_927.

Konventsia, shcho maie na meti vyrishennia deiakyykh zakoniv pro cheky [Convention for the Settlement of Certain Conflicts of Laws in Connection with Cheques]. Adopted on 1 January 1934.

https://zakononline.ua/documents/show/141053__141053.

Kruger, Thalia. Feasibility study on the choice of law in international contracts – overview and analysis of existing instruments. *Hague Conference on Private International Law*. Prel. Doc. No 22 B (March 2007).

<https://assets.hcch.net/docs/e7a5badc-b56e-4f94-a859-a07ee858dd71.pdf>.

Kudin, Anelia Andriivna. «Pravovi systemy Ukrainy ta Velykobrytanii: porivnialnyi analiz» [«Legal systems of Ukraine and Great Britain: comparative analysis»]. *Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal [Legal scientific electronic journal]*, 9. (2023): 514–516. http://lsej.org.ua/9_2023/126.pdf. [In Ukrainian].

Kysil, Vasyl. «Pravo, shcho zastosovuietsia do zovnishniotorhovelnykh dohovoriv: tendentsii rozvytku zakonodavchoho rehuliuвання» [«Law applicable to foreign trade agreements: trends in the legislative regulation development»]. *Yurydychnyi zhurnal [Legal magazine]*, 2 (2004): 165-168. https://www.vkp.ua/publication/the_law_regarding_foreign_trade_agreements_regulatory_development_trends. [In Ukrainian].

Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu u spravi № 904/2104/19 [Resolution of the Grand Chamber of the Supreme Court in case No. 904/2104/19]. November 16, 2021. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101990860>.

Rehlament (YeS) N 593/2008 Yevropeiskoho Parlamentu ta Rady «Pro pravo, yake pidliahaie do zastosuvannia shchodo dohovirnykh zoboviazan (“Rym I”)» [Regulation (EU) N 593/2008 of the European Parliament and of the Council on the law applicable to contractual obligations (Rome I)]. 17 June 2008. https://zakononline.ua/documents/show/287485__287550.

Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine. *Kodeks torhovelnoho moreplavstva Ukrainy [Merchant Shipping Code of Ukraine]*. 176/95-BP. Adopted 23 May 1995. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/176/95-Bp/conv>.

Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine. *Pro mizhnarodne pryvatne pravo. Zakon Ukrainy [On Private International Law. Law of Ukraine]*. 2709-IV. Adopted 23 June 2005. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2709-15/conv>.

Venhryniuk, Yurii. «Spetsialni pravyla dlia okremykh vydiv dohovoriv u kollizii nomu pravi YeS» [«Special rules for certain types of contracts in EU law on conflict of laws»]. *National Law Journal. Theory and Practice*. (February 2015): 193-197.

<http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2015/1/42.pdf>. [In Ukrainian].

The Inter-American Convention on the Law Applicable to International Contracts. Signatories and ratifications. <http://www.oas.org/juridico/english/sigs/b-56.html>.